

Збірник тез

**V Міжнародної наукової конференції
«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні наслідки»**

15 – 16 квітня 2025

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез V Міжнародної наукової конференції, 15-16 квітня 2025 р. / упоряд. А.А. Криськов, М.Я. Блавіцький, Н.В. Габрусєва – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2025. – 142 с.

ISBN 978-617-7875-94-8

Збірник містить матеріали V Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки» Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені І. Пулюя 15-16 квітня 2025 р.. Основне проблемне поле конференції: питання психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів; основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних, економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами та техногенними катастрофами тощо.

Всі права захищені. Жодна з доповідей цього видання не може бути повністю чи частково відтворена або розмножена електронним, механічним, фото- чи будь-яким іншим способом без попереднього письмового погодження з програмним комітетом конференції. Всі доповіді відтворено з дозволу їх авторів. Видавець не несе відповідальності за будь-який збиток, заподіяний особам чи власності внаслідок некоректності наданої в збірнику інформації або при використанні будь-яких методів, виробів чи ідей, які описано в поданих авторами доповідях.

ISBN 978-617-7875-94-8

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПСИХОЛОГІЧНА І СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	6
DZYDZHORA L. A., SENIOR LECTURER; FEDAK S. A., PhD (PHILOL.), ASSOC. PROF.	6
<i>Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine</i>	
PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF PARTICIPATION IN MILITARY CONFLICTS FOR CIVILIANS: WAYS AND METHODS OF ADAPTATION	
ZUBKO R., SENIOR LECTURER	8
<i>Strategic Communications Institute, National Defence University of Ukraine, Ukraine</i>	
ASPECTS OF THE REHABILITATION OF INDIVIDUALS AFFECTED BY PSYCHOLOGICALLY TRAUMATIC EVENTS	
БАМБУРАК-КРЕЧКІВСЬКА Н.М., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	10
<i>Комунальний заклад Львівської обласної ради Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна</i>	
ФОБІЇ РОЗУМНОГО РИЗИКУ ТА МЕТАМОРФОЗ У ТРАВМАТИЧНОМУ ДОСВІДІ ОСОБИСТОСТІ ВИШНЬОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР; ВИШНЬОВСЬКИЙ ВАСИЛЬ, КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	12
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ	
КИРИЧЕНКО Є.	14
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя</i>	
ПРОТЕЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ АДАПТАЦІЇ ЖЕРТВ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ	
КОЗАК О.В., АСИСТЕНТ	15
<i>Тернопільський національний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СІМ'ЯМ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	
ЛАРЧЕНКО І.В., ВИКЛАДАЧ	17
<i>Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Україна</i>	
ДИНАМІКА ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ПРОФТЕХОСВИТИ В СТРЕСОГЕННОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
ЛИТВИНЮК Г. І., ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ	19
<i>Тернопільський комунальний методичний центр науково-освітніх інновацій та моніторингу, Україна</i>	
РОЛЬ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
МЕШКО Г.М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.	21
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
ГАБРУСЕВА Н.В., ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ, ДОЦ.	
<i>Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна</i>	
АЛІЛУЙКО С.М., КАНД. ПЕД. Н., СТ. Н. С.	
<i>Наукова установа "Тернопільський інститут наукових досліджень", Україна</i>	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЙ	
МЕШКО Г. М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.; МЕШКО О. І., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	23
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК СПОСОБУ ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ТРУДНОЩІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
МЕШКО Г. М., Д. ПЕД. Н., ПРОФ.; ФІТКАЙЛО М. І., ЗДОБУВАЧ ТРЕТЬОГО (ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВИТИ	26
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МЕНЕДЖЕРА ОСВИТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
ОЛЕКСЮК В., КАНД. ПСИХОЛ. Н., ДОЦ.	28
<i>Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна</i>	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ	
ПЕРІГ І.М., КАНД. ПСИХОЛ.Н., ДОЦ.	30

7. Hellerstein D. How I can become resilient. *Heal Your Brain*. 2011. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/heal-your-brain/201108/how-can-i-become-more-resilient>

8. Як вчити та навчатись в умовах війни / Т.П. Цюман, З.М. Адамська, О.Л. Нагула, К.В. Пуха. Інформаційно-методичні матеріали для дорослих (учителів, викладачів, психологів) зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в умовах воєнного часу. 2022. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/How-to-teach-and-learn.pdf.

УДК 159.943.7:613.6]:005.95-051"364"

Мешко Г. М., д. пед. н., проф.; Фіткайло М. І., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ЖИТТЕСТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Дослідження присвячено вивченню проблеми життєстійкості менеджера освіти у контексті збереження його професійного здоров'я в умовах невизначеності і підвищеного рівня небезпеки. На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано сутність, підходи до трактування життєстійкості і професійної життєстійкості та визначено можливості її підвищення на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Ключові слова: професійне здоров'я, життєстійкість, професійна життєстійкість, стресостійкість, менеджери освіти.

Meshko H. M., Dr. of Ped. Sc., Prof.; Fitkailo M. I., PhD student

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ukraine

HARDINESS AS A FACTOR IN THE PROFESSIONAL HEALTH OF AN EDUCATION MANAGER UNDER MARTIAL LAW

Abstract. This research explores the hardiness of an education manager as a crucial factor in maintaining their professional health under conditions of uncertainty and heightened danger. Based on an analysis of scientific literature, the study clarifies the essence of hardiness, examines various approaches to its interpretation, and defines the concept of professional hardiness. Additionally, the research identifies opportunities for developing hardiness during professional training in higher education institutions.

Keywords: professional health, hardiness, professional hardiness, stress resistance, education managers.

В умовах воєнного стану в Україні висуваються нові вимоги до особистості менеджера, її вміння долати складні, а інколи і травматичні, життєві і професійні ситуації. Саме менеджери освіти з перших днів російсько-української війни зіткнулись з надзвичайними викликами освітньої галузі, необхідністю організації освітнього середовища й освітнього процесу в умовах невизначеності і підвищеного рівня небезпеки. Їм потрібно було не тільки пристосовуватися до несприятливих зовнішніх обставин і використовувати свій адаптаційний потенціал, терпляче приймати всі негаразди, а й максимально мобілізуватися, діяти рішуче і сміливо, змінювати умови професійної діяльності, досягати результату і бути успішними всупереч життєвим перешкодам і професійним труднощам.

Сучасному менеджеру освіти потрібне те, що дає психологічну силу втриматися і встояти перед викликами сучасного суспільства, кризовими умовами життя, життєвими і професійними стресами, конструктивно долати їх з найменшими втратами для здоров'я. Тому основою якісного життя, ефективної реалізації управлінської діяльності і важливим чинником професійного здоров'я менеджера є такий психічний ресурс його особистості, як життєстійкість.

Життєстійкість учені часто досліджують у межах проблеми збереження фізичного, психічного й соціального здоров'я людини, але не обмежується цим. У науковій літературі поняття «життєстійкість» визначають: як здатність людини до спротиву важким життєвим обставинам, збереження і розвитку її особистого потенціалу всупереч тривозі та стресу [2, с. 61]; як складник життєздатності; як ресурс подолання життєвих труднощів в кризових умовах; чинник, що впливає на особистісне зростання фахівця.

У контексті нашого дослідження важливим є підхід Т. Титаренко і Т. Ларіної до виокремлення, з урахуванням життєвих викликів сьогодення, складників життєстійкості, як-от: гнучкість, відкритість новому, готовність до змін; переконливість, сміливість, витримка, терпеливість, уважність, налаштованість на співрозмовника; здатність осмислено і цілеспрямовано будувати саме свою траєкторію життєвого шляху; усталеність і самостійність, відчуття власної своєрідності; вибір лінгвістичних засобів для асиміляції свого досвіду й осмислення життєстійкості [3, с. 12–21], а також їх бачення практичних аспектів щодо пошуку ресурсів життєстійкості і можливостей її підвищення.

Життєстійкість широко досліджується і у професійному вимірі. У наукових дослідженнях використовується поняття «професійна життєздатність», яке трактують як «системну особистісно-професійну властивість, що формується у фахівця упродовж професійного життя, виявляючись у певному рівні включеності у професійну діяльність, контролі за нею та прийнятті «професійних ризиків», і забезпечує його здатність протистояти несприятливим обставинам у роботі, запобігаючи розвитку професійної дезадаптації, розладам здоров'я та забезпечуючи особистісно-професійне зростання» [1, с. 75].

Життєстійкість як індивідуально-особистісна якість не є сталою і незмінною величиною, її можна і потрібно розвивати. Для цього необхідно діагностувати стан її розвиненості, виявити механізми і ресурси цієї здатності. Результати проведеного опитування з використанням тесту самооцінки життєстійкості Т. Ларіної (модифікація опитувальника Форверга на контактність) [3, с. 90-91] засвідчили недостатні рівні осмисленості і сформованості особистісних складників життєстійкості майбутніх менеджерів освіти, які проявляються саме у спілкуванні.

Для підвищення життєстійкості майбутніх менеджерів освіти важливе значення мають: формування їх суб'єктності; опанування стратегій захисту від стресу, основ стрес-менеджменту; навчання способам і прийомам самоконтролю і саморегуляції; розвиток здатності протистояти загрозам, які виходять за межі звичайного життєвого і професійного досвіду; розвиток здатності ризикувати як можливості набуття життєвого і професійного досвіду, а також способу конструктивного подолання життєвих негараздів та професійних труднощів, формування позитивного мислення. Це дасть змогу менеджеру перетворювати стресові обставини життя і професійної діяльності на можливості особистісно-професійного зростання, знайти ресурси ефективного «життєвого балансування», зберігати своє здоров'я.

Немаловажну роль в підвищенні професійної життєстійкості майбутніх менеджерів освіти відіграють розроблені нами курс «Професійне здоров'я менеджера», антистрес-тренінг тренінг асертивності.

Дослідження проблеми життєстійкості як психологічного чинника професійного здоров'я менеджера освіти має бути спрямованим на пошук ресурсів і можливостей її підвищення на етапі професійної підготовки у закладі вищої освіти, розробленні програми розвитку професійної життєстійкості і тренінгу життєстійкості.

Джерела та література

1. Кокун О. М. Професійна життєстійкість особистості: аналіз феномена. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. V: *Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. 2020. Випуск 20. С. 67–81.

2. Maddi, S. The Story of Hardiness : Twenty Years of Theorizing, Research, and Practice. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*. 2002. Vol. 54. No 3. P. 173–185.

З. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ : Марич, 2009. 76 с.

УДК 316.6-057.36:355.515

Олексюк В., канд. психол. н., доц.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Анотація. Висвітлено тему соціально-психологічних чинників адаптації ветеранів війни до мирного життя, відмічено її актуальність. Зазначено, що проблема адаптації охоплює питання психологічної, соціальної взаємодії особистості з соціумом. Акцентовано увагу на тому, що процеси реабілітації, а також соціалізації загалом потребують специфічного теоретичного аналізу та розробки практичних рекомендацій.

Ключові слова: адаптація, відновлення, ідентичність, реабілітація, соціалізація.

Oleksiuk V., PhD (Psych.), Assoc. Prof.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF ADAPTATION OF WAR VETERANS TO CIVILIAN LIFE

Abstract. The topic of socio-psychological factors of adaptation of war veterans to peaceful life is highlighted, its relevance is noted. It is noted that the problem of adaptation covers the issues of psychological, social interaction of the individual with society. Attention is focused on the fact that the processes of rehabilitation as well as socialization in general, require specific theoretical analysis and development of practical recommendations.

Keywords: adaptation, recovery, identity, rehabilitation, socialization.

Адаптація ветеранів до мирного життя у цивільне суспільство припускає не лише фізичне відновлення, але й глибокі психологічні зміни в контексті налагодження контактів з родиною, колегами, друзями. Внаслідок участі у війні людина може переживати труднощі у відновленні порозуміння з тими, хто не мав досвіду бойових дій, тому повернення до мирного життя потребує значних зусиль від ветеранів для налагодження взаємодії з родиною, друзями та суспільством загалом [1].

Як зазначають науковці, один із найважливіших чинників соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до мирного життя є соціальна підтримка. Позитивне ставлення суспільства до ветеранів, повага до їхніх заслуг та внеску в оборону країни сприяє їх самоповазі, дає відчуття значущості. У суспільстві можуть існувати думки, що ветерани є такими, з ким важко співпрацювати. Саме тому з боку державних та громадських організацій варто впроваджувати просвітницькі програми з метою формування позитивного ставлення до ветеранів для забезпечення сприятливого середовища для них [2].

Загальноприйнятим вважається факт, що економічна стабільність є важливим чинником соціальної інтеграції. З цього приводу варто зазначити, що на сьогодні активно розвивається практика державних та громадських організацій щодо допомоги ветеранам із оформлення різного роду виплат, надання пільгового житла, медичних послуг, професійного навчання, правової підтримки тощо. Це значно допомагає ветеранам адаптуватися до мирного життя, пом'якшити наслідки стресу через досвід війни [4].

Як зазначають дослідники, важливим чинником адаптації є також програми підтримки з боку держави, які забезпечують організацію державних свят, спеціальних заходів для інтернування ветеранів у роботу місцевих громад, у волонтерські організації. Можливість взаємодіяти з товаришами по службі, обмінюватися схожими переживаннями, досвідом служби